

URSAN PUOLIVUOSISATAISTAIPALEELTA

Erkki Kääriäinen

Tähtitieteellinen yhdistys Ursa on päässyt kypsään miehuusikään täytettyään äskettäin viisikymmentä vuotta. Siksi on syytä sekä hyvän tavan mukaista esittää lyhyehkö katsaus seuran kuluneeseen toimintakauteen.

Ajatus tähtitieteellisen seuran perustamisesta lausuttiin ensi kerran julki tarkkaan sanoen joulukuun 12 p:nä 1917, siis heti Suomen tultua itsenäiseksi valtakunnaksi. Silloin maisteri YRJÖ VÄISÄLÄ kutsui tähtitiedettä harrastavia tuttaviaan kotiinsa perustamaan seuraa, jonka tarkoituksena oli tähtitiedettä harrastavien henkilöiden yhdistäminen Suomen uudessa tasavallassa ja heidän harrastuksensa tukeminen sekä edistäminen hankkimalla sopivaa kirjallisuutta ja havaintovälineitä. Tässä tilaisuudessa tiedetään olleen läsnä maisteri ja rouva Väisälän lisäksi maisterit MATTSSON ja FRÖBERG, toimittaja ILMARI KIVINEN ja ylioppilas UUNO PESONEN. Siinä päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin tällaisen seuran perustamiseksi ja sääntöehdotus laadittiin kokouksessa tammikuun 18 p:nä 1918.

Välittömästi tämän jälkeen alkanut vapaussota keskeytti kuitenkin juuri alkuunpääsemäisillään olleen toiminnan. Se pääsi jatkumaan vasta kaksi vuotta myöhemmin, jälleen Yrjö Väisälän aloitteesta. Hänen kotonaan huhtikuun 20 p:nä 1920 pidetyssä kokouksessa perustettiin tähtitieteellinen seura, jonka toiminta kuitenkin toistaiseksi päätettiin rajoittaa yksityisiin puitteisiin tekemättä sitä vielä julkiseksi. Seuran nimi URSA vahvistettiin kokouksessa huhtikuun 17 p:nä 1921.

Talvikauden 1920–1921 kuluessa pidettiin useita kokouksia ja tähti-iltoja, joissa maisteri Väisälä esitteli sekä monia tekemiään tähtitieteellisiä kojeita että tähtitaivaan nähtävyyksiä rouva Väisälän toimiessa vieraanvaraisena emäntänä. Varojen mukaan hankittiin myös kirjallisuutta. Näin luetaan ”Kertomuksessa Ursan toiminnasta kokoukseen lokakuun 18 p:nä 1922 saakka”. Samassa kertomuksessa selostetaan edelleen, että syksyllä 1921 seuraan liittyi uusia innokkaita jäseniä — mainittakoon tässä vain nimet V.A. HEISKANEN ja MATTI WARÉN. Kokouksessa lokakuun 14 p:nä 1921 uskallettiin jo tehdä päätös seuran tekemisestä julkiseksi ja hankkia sille oma kokouspaikka muualta kuin maisteri Väisälän kotoa. Lehtori V.J. KALLION avulla saatiinkin kokoushuoneeksi Suomalaisen Lyseon fysiikan oppisali. Silloisen sihteerin maisteri Uuno Pesosen kertomus päättyy tältä kohdalta mainintaan, että vanhan eli n.s. pikku-Ursan vuosikokous pidettiin uudessa kokouspaikassa marraskuun 2 p:nä 1921. Silloin valittiin ensi kerran sääntöjen mukaiset toimihenkilöt ja toiminta muuttui yksityiseltä pohjalta julkiseksi. Tällä

perusteella mainittu marraskuun toinen päivä on otettu Ursan viralliseksi syntymäpäiväksi. Seuran nimenä oli Tähtitieteen Harrastajain Yhdistys Ursu vuoteen 1943, jolloin se sääntöjen muutoksen yhteydessä muutettiin nimeksi Tähtitieteellinen Yhdistys Ursu. Myöhemmin on seuran sääntöjä uudistettu vuosina 1956 ja 1967.

Sääntöjen mukaan seuran jäsenistö muodostavat vuosijäsenet, vakinaiset jäsenet, kunniajäsenet ja paikallisosastot. Pääosa jäsenistä on tietenkin vuosijäseniä. Vakinaiseksi jäseneksi voi Ursan hallitus kutsua henkilön, joka on tehnyt yhdistykselle huomattavia palveluksia, sellaiseksi siirretään myös vuosijäsen, joka on suorittanut jäsenmaksunsa 20 perättäisenä vuotena tai maksanut kertakaikkisen 15-kertaisen vuosijäsenmaksun. (Vuoden 1974 vuosikokouksessa hyväksytyn sääntömuutoksen mukaan uusia vakinaisia jäseniä ei enää hyväksytä. Paikallisosastojen Ursan hallituksen kehotuksesta itsenäistyttyä on koko paikallisosastojärjestelmästä sääntömuutoksella luovuttu. On katsottu, että paikalliset yhdistykset voivat toimia paremmin kokonaan itsenäisinä. Sääntömuutoksesta on enemmän Tähti-aika-lehdessä 1/74. — *toim. huom.*) Kunniajäseneksi hallitus voi kutsua yhdistyksen tarkoitusperäi erityisen ansiokkaasti edistäneen henkilön. Kunniajäseniksi on kutsuttu v. 1924 prof. ERNST BONSDORFF, v. 1926 prof. ANDERS DONNER, v. 1934 prof. ILMARI BONSDORFF, v. 1941 prof. YRJÖ VÄISÄLÄ, v. 1948 prof. V.A. HEISKANEN ja v. 1965 prof. PENTTI KALAJA.

Ursalla on ollut ilo saada hallituksensa jäseniksi uskollisia ja pitkä-aikaisia työtekijöitä aina v:n 1967 sääntöuudistukseen asti, jolloin hallituksen jäsenet alettiin valita määräajaksi, kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ursan puheenjohtajina ovat toimineet prof. V.A. HEISKANEN v. 1921–27 ja 1937–47, prof. ILMARI BONSDORFF v. 1927–37, tohtori EYVIND SUCKSDORFF v. 1947–56, prof. PENTTI KALAJA v. 1956–1964, prof. JAAKKO TUOMINEN v. 1964–1970, prof. RAIMO LEHTI v. 1970–71 ja 1971–1973 lis. TAPPO MARKKANEN. Varapuheenjohtajat ovat olleet lehtori V.J. KALLIO v. 1921–28, kouluneuvos NILO KALLIO v. 1928–49, prof. PENTTI KALAJA v. 1949–56, prof. R.A. HIRVONEN v. 1956–1964, prof. ERKKI KÄÄRIÄINEN v. 1964–69. Ursan sihteerinä ovat olleet maisteri UUNO PESONEN v. 1921–22, maisteri E. SUCKSDORFF v. 1922–24, maisteri WALDEN v. 1924–25, tohtori V.R. ÖLANDER v. 1925–26, lehtori V.O. LAINE v. 1926–27, prof. V.A. HEISKANEN v. 1927–29, prof. PENTTI KALAJA v. 1929–49, prof. ERKKI KÄÄRIÄINEN v. 1949–64, lis. ERKKI HYTÖNEN v. 1964–70 ja 1970–72 yo ANTTI JÄNNES. Näiden mainittujen lisäksi esiintyy hallituksen jäsenten luettelossa m.m. nimet maisteri JÄÄMÄA, prokuristi RAITA, prof. G. JÄRNEFELT, tri M. NURMIA, kapt. A.J. SAARI, tri S. von NUMERS, eversti evp. L. HIISI, dipl.ins. H. TUORI ja kommodori S. ENKKÖ.

Ursan paikallisosastot olivat länsiyhtymiä, joita on syntynyt eri paikkakunnille jonkun vireän toimimenkilön aloitteesta. Niiden jäsenet olivat Ursan jäseniä, mutta osastot toimivat itsenäisesti omilla toimipaikoillaan. Paikallisosastoja on ollut kaikkiaan yhdellätoista paikkakunnalla, v. 1971 oli toiminnassa seuraavat neljä: Mikkelin, perustettu v. 1923, Lahden, perustettu v. 1948, Tampereen järjestyksessä toinen, perustettu v. 1950 ja Lohjan, v. 1954 perustettu paikallisosasto. Professori Väisälän siirryttyä Turkuun hän tietenkin perusti sinne paikallisosaston, joka itsenäistyi Turun Ursan nimellä v. 1929. Paikallisosastojen toimihenkilöstö on tässä mainittava Mikkeliässä lehtori LYYLI HEINÄNEN, MARSA IKONEN ja URPO KOKKI, Lahdessa rovasti VARJOVAARA ja kouluneuvos EDLA KOJONEN sekä rautatie- ja postivirkailijat A. MERIKARA ja P. LAITINEN sekä ekonomi PERTTI REIJONEN, Tampereella rehtori E. LÄHTEENMÄKI, lehtori A. KANNISTO, dipl.ins. MARTTI KYRÖLÄ ja dipl.ins. ANTTI LINNA ja Lohjalla varastopäällikkö A. TOLONEN. Kaikki he ovat suorittaneet varsin merkittävän työn kukin oman paikallisosastonsa hyväksi. Paikallisosastojen jäsenmäärä oli v. 1971 noin kolmasosa Ursan noin kahdeksaansataan nousseesta jäsenten lukumäärästä.

Miten Ursu sitten on toiminut ja mitä on aikaansaatu? Ensimmäisiä tavoitteita oli tietenkin oman tähtitornin saaminen Helsinkiin. Viiden vuoden kuluessa yhdistyksen perustamisesta tähtitorni seisoiin paikallaan Kaivopuodissa, tosin suureksi osaksi lainavaroin rakennettuna. Tornin vihkiäiset pidettiin marraskuun 20 p:nä 1926. — Holla on todettava, etteivät paikallisosastot ole tässä suhteessa jääneet pääosastoa huonommiksi, sillä 1950-luvulla rakensivat myös paikallisosastot omat tähtitorninsa. Mainittakoon lisäksi, että oman tähtitornin on myös Kuopion Saturnus-kerholla, Jyväskylän Sirkus-yhdistyksellä, Oulun Arktos-yhdistyksellä ja Karjaan Natura-seuralla, ehkä heräte näidenkin syntymiseen on lähtöisin Ursan piiristä! Tähtitornien aikaansaaminen on ollut kaikkialla sitkeän työn tulos, nimenomaan taloudellisten vaikeuksien vuoksi. — Näiden tähtitornien merkitystä harrastuksen herättäjänä ja ylläpitäjänä tuskin voidaan yliarvioida. Ovathan ne kukin paikkakunnallaan ainoat paikat, joissa jäsenten lisäksi myös yleisöllä ja kouluilla on tilaisuus tähtitaivaan tarkkailemiseen kunnollisilla välineillä.

Toinen tärkeä toimintamuoto on ollut yleiset kokoukset, joita on pidetty vuosittain 3–5 kertaa. Kussakin kokouksessa on kuultu yleensä pari esitelmiä mitä erilaisimmista aiheista tähtitieteen ja sen sisartioiden aloilta, myös ulkomaalaisten tiedemiesten pitäminä ja suomeksi tulkittuina. Kokoukset pidettiin 1920-luvulla yleensä Suomalaisella Lyseolla, 1930-luvulla Tieteellisten Seurojen talolla ja sen jälkeen Metsätalossa. Esielmien johdosta on keskusteltu ja eritoten 1950-luvulla oli tapana jatkaa keskustelua jossakin viihtyisässä ravintolassa ruoan ja juoman parissa. Tavallisesti siellä kuultiin ainakin

vuosikokouksien jälkeen myös taiteilija Matti Warénin verraton, viime kiireessä laatima Agricolan-kielinen kronikka viime aikaisista tapahtumista Ursan piirissä.

Merkittävän avun jäsenilleen on Ursa tarjonnut myös kirjastonsa avulla, joka on ollut jäsenten vapaasti käytettävissä. Siihen on pyritty hankkimaan kaikki suomenkielellä julkaistu tähtitieteellinen kirjallisuus ja varojen mukaan sellaisia vieraskielisiä julkaisuja, joiden on arveltu kiinnostavan ursalaisia. Kirjasto käsittää nykyisin n. 600 nidettä kirjoja ja parisataa vuosikertaa aikakausjulkaisuja.

Ursa on harrastanut myös omaa julkaisutoimintaa. Albumia ”Tähtitiedettä harrastajille” on tämä teos mukaanluettuna julkaistu viisi nidosta, joista aikaisemmat ovat ilmestyneet vuosina 1926, 1938, 1954 ja 1965, ”Tähtitieteen harrastajan kirja” v. 1947 sekä v. 1966 J.M. Heikinheimon kirjoittama ”Teemme peilikaukoputken”.

Vuonna 1971 Ursa alkoi julkaista omaa jäsenlehteä ”Tähtiäika”, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. — Turun Ursa on vuodesta 1942 lähtien julkaissut vuosittain numeron ”Tähtitaivas”-lehteä, joka on toimitettu Ursan jäsenille samoin kuin Valtiokalenterin kalendaario-osa jo lähes parinkymmenen vuoden ajan.

Ursan muusta toiminnasta kuluneella puolivuosisataiskaudella mainittakoon sen järjestämät tähtitieteellisten filmien esitykset 1930- ja 1940-luvuilla, sen suorittama laaja ja monipuolinen neuvontatyö, sen organisoimat tähdenpeittoja tähdenlentohavainnot. Viime vuosina on saatu tiloja myös ohjatulle harrastajatoiminnalle, joten nimenomaan nuorten harrastajain mahdollisuudet ovat nykyisin entistä paremmat. Unohtaa ei sovikaan sitä sitkeyttä ja sisua vaativaa työtä, jota monet ursalaiset ovat suorittaneet rakentaessaan itse havaintovälineensä ja toimiessaan siten koulumestarina omalle ympäristölleen.